
KRISTIAN NOVAK

Filozofski fakultet, Hrvatska, Rijeka, knovak2@ffri.hr

BARBARA ŠTEBIH GOLUB

*Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Hrvatska, Zagreb,
bstebih@ihjj.hr*

Imeničke umanjenice u kajkavskome književnom jeziku

Iako među kroatistima postoji suglasnost da je kajkavština – kako dijalekti tako i kajkavski književni jezik – iznimno bogata imeničkim deminutivima, sustavnih proučavanja te teme (osim nekoliko manjih radova) nema.

Temom ovoga rada su imeničke umanjenice u kajkavskome književnom jeziku: polifunkcionalnome, standardiziranome idiomu koji je funkciju književnoga jezika na području sjeverozapadne Hrvatske imao u razdoblju od 16. stoljeća do tridesetih godina 19. stoljeća. Istraživanje je provedeno na korpusu ekscerpiranome iz dosada objavljenih svezaka *Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* i kartoteke Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Deminutivi će se proučavati s obzirom na njihovu strukturu, odnosno s obzirom na inventar deminutivnih sufiksa, njihovu raspodjelu i eventualnu konkurenciju te na stupanj umanjenja (deminutivi prvoga, drugoga stupnja).

Although a consensus in the field of Croatian studies exists that Kajkavian idioms – dialects and the Kajkavian literary language alike – are very rich in nominal diminutives, there is a lack of systematic investigation on that topic.

This paper discusses nominal diminutives in the Kajkavian literary language, a polyfunctional, standardized idiom which kept its literary function from the 16th century to the 1930'ss. The research corpus is based on the thus far published issues of the *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* (Dictionary of the Croatian Kajkavian literary Language) and the database of the Institute of Croatian language and linguistics.

Nominal diminutives were investigated considering their structure. The scope of the structural analysis includes the inventory of diminutional suffixes, their spectrum and spread, as well as their competition.

Ključne riječi: imeničke umanjenice, kajkavski književni jezik, sufiksi

Key words: nominal diminutives, Kajkavian literary language, suffixes

1 Kajkavski književni jezik bio je standardizirani, polifunkcionalni idiom koji je u razdoblju od 16. stoljeća pa do formiranja hrvatskoga standardnoga jezika štokavske osnovice tijekom tridesetih godina 19. stoljeća imao funkciju književnoga jezika na području sjeverozapadne Hrvatske.

Iako među govornicima hrvatskoga jezika postoji opće mišljenje da je kajkavština (dakle, i organski govori i nekadašnji književni jezik) veoma bogata umanjenicama¹, njihovo je istraživanje zanemareno – kako među povjesničarima jezika tako i među dijalektolozima – te o njima postoji veoma mali broj radova².

Korpus na kojemu je provedeno naše istraživanje čine 1103 imeničke umanjenice ekscerpirane iz 13 dosada objavljenih svezaka *Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* i kartoteke Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Umanjenice će se analizirati s obzirom na njihovu strukturu, tj. inventar umanjeničkih dometaka, njihovu raspodjelu, eventualnu konkurenciju te na stupanj umanjenica (deminutivi prvoga, drugoga stupnja), a osvrnut ćemo se i na pojave kao što je promjena gramatičkoga roda tijekom deminucije.

Rezultate provedene analize iznijet ćemo polazeći od roda motivirajuće imenice: dakle, prvo ćemo prikazati deminuciju imenica ženskoga roda, pa muškoga roda te na kraju srednjega roda.

2.1 U tvorbi umanjenica od imenica ženskoga roda u književnoj je kajkavštini aktivno osam dometaka: *-ica*, *-ka*, *-čica* i *-ca*, *-ek* i *-ič* te *-ce* i *-če*.

Dometak *-ica* najplodniji je od navedenih dometaka³: u našem je korpusu potvrđen u četristotinjak umanjenica. Njime se izvode deminutivi od imenica ženskoga roda *e*-deklinacije i to: od netvorbenih riječi (*baba* > *babica*, *čizma* > *čizmica*, *dekla* > *deklica*, *frajla* > *frajlica*), imenica sa završim skupom *-ica* (bilo da je riječ o netvorbenim imenicama kao što su *divica* > *divičica*,

¹ Takvo mišljenje A. Kovačec (2003./4: 289) opisuje sljedećim riječima: »Slično tomu, pod dojmom ponajprije gradskih i prigradskih govora, u kojima se *obed* započinje *juhi-com*, kao glavno jelo dolazi *pečenkica* uz koju je redovito malo *krumpirčeka* (*krumpirčekov*) i *šalatice* (posebice ako je riječ o zelenoj salati), jelo se zalijeva *vinčekom*, a na kraju objeda posluži se i *kavica*, skloni smo zaključku da kajkavski općenito, posebice za razliku od štokavskoga, pa onda i standardnoga jezika, osobito voli deminutive. Lako je uočiti da se u istovjetnim kontekstima kakve smo naveli mogu upotrijebiti obične neizvedene imenice...«

² A. Kovačec (2003./4.) pisao je o deminutivima osobnih imena, a J. Maresić o tvorbi deminutiva u kajkavskome narječju općenito.

³ Sufiks je i inače veoma plodan u kajkavskome književnom jeziku, primjerice u mocij-skoj tvorbi (v. o tome Štebih Golub 2008).

gibanica > *gibaničica* ili o tvorenicama kao što su movirani femininum *opatica* > *opatičica*, *prasica* > *prasičica*, *prijatelica* > *prijateličica*) i imenica sa završetkom *-ka* (netvorbenih kao *devojka* > *devojičica*, *motika* > *motičica*, ženskih nomina agentis kao *dojka* > *dojičica* i od moviranih femininuma kao *ladavka* > *ladavičica*).

U kajkavskome književnom jeziku – kao i u suvremenim organskim govorima⁴ – veoma su česte umanjenice drugoga stupnja⁵. Dometak *-ica* plodan je i u njihovom izvođenju: *baba* > *babica* > *babičica*, *gora*⁶ > *gorica* > *goričica*, *knjiga* > *knjižurka* > *knjižurčica*, *koža* > *kožica* > *kožičica*, *komora* > *komorica* > *komoričica*, *koza* > *kozica* > *kozičica*, *kupa* > *kupica* > *kupičica*, *mera* > *merica* > *meričica*, *mrva* > *mrvice* > *mrvičica*, *lopata* > *lopatica* > *lopatičica*, *ovca* > *ovčica* > *ovčičica*, *plahta* > *plahtica* > *plahtičica*, *riba* > *ribica* > *ribičica*, *sekira* > *sekirica* > *sekiričica*, *senca* > *senčica* > *seničica*, *slama* > *slamica* > *slamičica*, *šiba* > *šibica* > *šibičica*, *vura* > *vurica* > *vuričica*, *zdelo* > *zdelica* > *zdeličica*. Iako semantizam takvih umanjenica iziskuje zasebno iscrpno istraživanje, potvrde iz našega korpusa navode nas na zaključak da umanjenice drugoga stupnja osim što označuju nešto manje od umanjenice prvoga stupnja kojom su motivirane, tj. nešto iznimno malo (»S. Dominik [vzel je]... iz nje rane jednoga črvička, koj mu se je taki vu ruke na jedno zrno dragoga đunda preobernul.« Zagr I, 598), često imaju i veoma izraženo stilsko, najčešće hipokoristično značenje (»Vi *fioličice*, v travici zavite!« Št flora 7).

U umanjenica izvedenih sufiksom *-ica* zabilježene su sljedeće glasovne promjene:

- *c + i* > *č* (*divica* > *divičica*, *gibanica* > *gibaničica*, *gorica* > *goričica*, *guska* > *guščica*⁷, *ovca* > *ovčica*, *špica* > *špičica*, *šalica* > *šaličica*)
- *g + i* > *ž* (*bisaga* > *bisažica*, *kniga* > *knjižica*⁸)
- *h + i* > *š* (*marha* > *maršica*, *muha* > *mušica*⁹)

⁴ O tome v. Kovačec 2003./4.

⁵ S. Babić (2002: 109) umanjenice izvedene od umanjenica naziva umanjenicama s pojačanim umanjeničkim značenjem, no njima se iscrpnije ne bavi.

⁶ U značenju 'vinograd'.

⁷ Također s provedenim jednačenjem po mjestu tvorbe. Potvrđen je i oblik *guskica*.

⁸ Zanimljivo je da umanjenica *knjigica* u našem korpusu nije potvrđena iako je u organskim govorima uobičajena.

⁹ Deminutiv *mušica* nije potvrđen u našem korpusu iako je uobičajen u organskim govorima.

– $k + i > \check{c}$ (*devojka* > *devojčica*, *dojka* > *dojčica*, *motika* > *motičica*, *prodeka* > *prodečica*, *ruka* > *ručica*¹⁰, *šaka* > *šačica*¹¹, *zipka* > *zipčica*¹²).

Zbog provođenja opisanih glasovnih promjena u književnoj se kajkavštini javljaju homonimi kao što su *rečica* (< *reč*) i *rečica* (< *reka*) te *kučica* (< *kuča*) i *kučica* (< *kuka*).

Naše je istraživanje pokazalo da su umanjenice izvedene sufiksom *-ica* u kojima navedene glasovne promjene nisu provedene, u književnoj kajkavštini veoma rijetke (*boca* > *bocica*, *cucka* > *cuckica*), a obično se javljaju uz deminutive s provedenim promjenama (npr. *rukica* i *ručica*). Takvi su rezultati donekle iznenađujući jer su u kajkavskim organskim govorima uobičajeniji likovi s neprovedenim glasovnim promjenama (dakle, *daskica*, *rukica*, *šakica*, *zipkica*), a u slučajevima supostojanja dubletnih oblika oblik s provedenom i onaj s neprovedenom promjenom značenjski se razlikuju (*muhica* ‘mala muha’ i *mušica* ‘vrsta insekta’, *rukica* ‘mala ruka’ i *ručica* ‘dio kakve naprave’). Zanimljivo je i da u suvremenome standardnome hrvatskom jeziku supostoje takvi oblici, također značenjski različiti. S. Babić (2002: 173) o tome zaključuje: »Podaci pokazuju da razvoj ide prema sustavu u kojem će izvedenice s deminutivnim i terminološkim značenjem imati lik s provedenom promjenom, a hipokoristici s neprovedenom.«¹³ Također smatra da je takav razvoj, između ostaloga, uvjetovan i utjecajem kajkavske dijalektne osnove.

Zašto su onda u kajkavskome književnome jeziku oblici s provedenim promjenama pravilo, dok se one s neprovedenima može smatrati iznimkama? Iako je organsku osnovicu kajkavskoga književnog jezika činio zagrebački gradski govor, kajkavski su autori s jedne strane ujednačivali različite kajkavske regionalne i mjesne fonetsko-fonološke osobine birajući uvijek one razumljive većini kajkavaca, dok su s druge – nastojeći svoja djela učiniti razumljivima i govornicima drugih dvaju hrvatskih narječja – u svoje tekstove svjesno unosili čakavske (npr. stajajući ikavizmi kao *cirkva*, *divojka*) i štokavske elemente (pojava *a* na mjestu poluglasa, povremena uporaba štokavskih zamjenica *što*, *zašto*, futur tvoren od nenaglašenog prezenta glagola *hoteti* i infinitiva, poneki štokavizam kao što su *Uskrs*, *zec*, *nitko*). Stoga smatramo da je pretežita uporaba deminutivnih oblika s provedenim glasovnim promjenama također rezultat štokavskoga utjecaja. Riječ je o još jednome dokazu da su kajkavski autori svjesno normirali i standardizirali svoj jezik namjerno ga približavajući drugima dvama hrvatskima narječjima i književnim jezicima.

¹⁰ Uz potvrđeni oblik *rukica*.

¹¹ Deminutiv *šakica*, uobičajen u organskim govorima, u našem korpusu nije potvrđen.

¹² Deminutiv *zipkica*, uobičajen u organskim govorima, u našem korpusu nije potvrđen.

¹³ O sličnom razvoju u suvremenome srpskom jeziku v. P. Radić, 1997.

Valja naglasiti da su u kajkavskome književnome jeziku značenjske razlike između oblika s provedenim glasovnim promjenama i onima s neprovedenima rijetke i mogu se prije smatrati iznimkama nego pravilom. Osim toga, oblici s provedenim promjenama bolje su potvrđeni. Tako primjerice Jambrešić u svojem rječniku s. v. *anserculus* kao istoznačnice navodi oblike *guskica* i *guščica*. Oblik *guskica* potvrđen je samo u Jambrešićevu rječniku, dok je *guščica* potvrđena u Habelića, Jambrešića i Belostenca, kao i u tekstnim izvorima od 18. stoljeća nadalje.

S umanjenicama *rukica* i *ručica* situacija je ponešto drukčija i bliža onoj u današnjem hrvatskome standardnom jeziku. Naime, *ručica* ima značenja i 'mala ruka' i 'držalo', a *rukica* ima samo prvo značenje. Dok je *rukica* potvrđena samo u Domjanića¹⁴ (koji je dijalektni pjesnik pa mu je jezik bliži organskim govorima nego književnoj kajkavštini), *ručica* u oba značenja ima mnogobrojne i leksikografske i tekstne potvrde.

Sufiks *-ica*, odnosno njegov množinski oblik *-ice*, plodan je i u izvođenju pl. tantum ženskoga roda (*gaće* > *gačice*, *grablje* > *grabljice*, *gusle* > *guslice*, *kočije* > *kočijice*, *orgulje* > *orguljice*).

Sufiks *-ka* znatno je slabije plodan od dometka *-ica*: u našem je korpusu zabilježen u dvadesetak umanjenica. Njime se tvore umanjenice prvoga stupnja od imenica ženskoga roda *e*-deklinacije (*cura* > *curka*, *flaša* > *flaška*¹⁵, *rubacha* > *rubacka*), osobito od onih sa završetkom *-ica* (od netvorbenih riječi kao *palica* > *palička*, *ladica* > *ladička* ili moviranih femininuma kao *prasic* > *prasička*). Umanjenice drugoga stupnja s pomoću njega tvore se od umanjenica prvoga stupnja sa sufiksom *-ica* (*cura* > *curica* > *curička*, *flaša* > *flašica* > *flašička*, *hiža* > *hižica* > *hižička*, *jagoda* > *jagodica* > *jagodička*, *mošnja* > *mošnjica* > *mošnjička*, *kniga* > *knižica* > *knižička*, *koža* > *kožica* > *kožička*¹⁶, *kupa* > *kupica* > *kupička*¹⁷, *riba* > *ribica* > *ribička*, *sekira* > *sekirica* > *sekirička*, *zdel* > *zdelica* > *zdelička*).

Tijekom izvođenja dometkom *-ka* dolazi do promjene *c + k* > *č* (*curica* + *ka* > *curička*, *kupica* + *ka* > *kupička*, *sekirica* + *ka* > *sekirička*).

S morfološkoga su gledišta zanimljivi drugostupanjski deminutivi *deklička*, *deklička* izvedeni sufiksom *-ka* od prvostupanjskih *deklič* (< *dekla*) i *deklić* (< *deklja*). Naime, tijekom izvođenja umanjenica prvoga stupnja s pomoću dometka *-ič* dolazi do promjene gramatičkoga roda (ženski rod > muški rod),

¹⁴ »Ruka mi draga moj obraz tak bled, *rukica* mrzla.« Domj sunc 14.

¹⁵ Uz istoznačni deminutiv *flašica*.

¹⁶ Uz *koža* > *kožica* > *kožičica*.

¹⁷ Uz *kupa* > *kupica* > *kupičica*.

dok prilikom izvođenja drugostupanjskoga deminutiva imenice ponovno dobivaju ženski rod.

U našem je korpusu potvrđeno samo desetak umanjenica izvedenih s pomoću sufiksa *-čica*.

Motivirajuće riječi takvih umanjenica pripadaju *e*-deklinaciji (*klupa* > *klupčica*, *postela* > *postelčica*, *žena* > *ženčica*, *grana* > *grančica*) ili *i*-deklinaciji (*brv* > *brvčica*, *cev* > *cevčica*, *krv* > *krvčica*). Nerijetko su od istih motivirajućih imenica potvrđene i umanjenice s dometkom *-ica* (*cevica*, *granica*, *krvica*) u odnosu na koje u načelu ne postoje značenjske razlike (»[Zadušenem vu vodi potrebno je]... z... *cevicum* zraka... vu ravno črevo vtirati. Pom 4, »Napravi *cevčicu* i... čez onu *cevčicu* on đumber žganem vinom zmešan k sebi vleči.« Medik 23). Doduše, umanjenica *postelčica* ima samo značenje 'krevetić', dok *postelica* označuje i manju nosiljku, ali i placentu. Ipak, riječ je samo o semantičkom razvoju na razini pojedinačnoga slučaja, pa možemo zaključiti da izvođenje pojedinim od navedenih dometaka ne utječe na značenje umanjenica.

Sufiksom *-ca* izvedeno je svega pet umanjenica iz našega korpusa: *čeljadca* (< *čeljad*), *krvca* (< *krv*), *miselca* (< *misel*), *pratešca* (< *pratež*) i *senca* (< *sena*).

U književnoj se kajkavštini umanjenice od imenica ženskoga roda izvode i sufiksima *-ek* (*čizma* > *čizmek*, *ranglja* > *rangljek*) i *-ič* (*dekla* > *deklič*, *deklja* > *deklič*), što je zanimljivo s morfološkoga aspekta jer deminutivi u odnosu na motivirajuću imenicu mijenjaju gramatički rod (ženski > muški) kao i deklinacijsku vrstu. Ta je pojava prisutna i u kajkavskim organskim govorima, primjerice *mama* > *mamek*, *mamič*.

Izvođenjem s pomoću dometaka *-če* (*cura* > *curče*) i *-ce* (*dver* > *dverce*, *ral* > *ralce*) od imenica ženskoga roda u književnoj kajkavštini nastaju deminutivi srednjega roda.

2.2 U tvorbi umanjenica od imenica muškoga roda u kajkavskome književnome jeziku aktivno je petnaestak dometaka. Donosimo ih abecednim redom.

U našem je korpusu potvrđeno svega šest prvostupanjskih deminutiva (*čovek* > *čovečac*, *hip* > *hipac*, *pehar* > *peharac*, *rt* > *rtac*, *vankuš* > *vankušac*, *zvon* > *zvonac*) i jedan drugostupanjski deminutiv (*zvon* > *zvonac* > *zvončac*) izvedenih s pomoću sufiksa *-ac*¹⁸.

¹⁸ Babić (2002: 79) spominje da je u suvremenome standardnome hrvatskom jeziku sufiks plodan u tvorbi imenica triju skupina: umanjenica (njih pedesetak poput *bratac*, *čovječac*, *krevetac*, *krušac*, *rukavac*, *zvonac*), etnika i ostalih imenica, s tim da je prva skupina neplodna.

Sve navedene umanjenice – osim *hipac* i *rtac* – imaju i »kajkavskije« tvorbene dublete izvedene sufiksom *-ec* (*človečec*, *peharec*, *vankušec*, *zvončec*). Kako su deminutivi s dometkom *-ac* potvrđeni ili u izvorima pisani hibridnim jezikom ozaljskoga kruga (primjerice *hipac*¹⁹ u Zrinskoga, *peharac* u Belostenca) ili pak u kasnijim izvorima poput Gajevih *Novina horvatskih* (potvrda za *čovečac*²⁰) za koje se može pretpostaviti da su već postojale određene tendencije približavanja štokavštini, zaključujemo da do uporabe toga sufiksa u kajkavskome književnom jeziku dolazi pod utjecajem štokavštine.

U umanjenica izvedenih ovim sufiksom dolazi do sljedećih glasovnih promjena:

- $k + a > \check{c}$ (*čovek* > *čovečac*)
- $c + a > \check{c}$ (*zvonac* > *zvončac*).

Sufiksom *-ak* izvedeno je desetak umanjenica iz našega korpusa, i to deminutiva prvoga stupnja (*čun* > *čunak*, *polič* > *poličak*, *red* > *redak*, *san* > *sanak*, *stan* > *stanak*, *škrļjak* > *škrļjačak*) i deminutiva drugoga stupnja (*lonec* > *lončič* > *lončičak*, *rt* > *rtič* > *rtičak*).

Kao i u slučaju deminutiva sa sufiksom *-ac* većina umanjenica s dometkom *-ak* ima potvrđene i »kajkavskije« dublete sa sufiksom *-ek*²¹. Analiza izvora iz kojih su primjeri ekscerpirani pokazala je da su deminutivi sa sufiksom *-ak* potvrđeni u pisaca ozaljskoga kruga, dok oni sa sufiksom *-ek* imaju veći broj potvrda i to u pisaca koji su se služili čistom književnom kajkavštinom (npr. »Gusto ti se v rukah *poličak* pomika.« Magd 77 i »Ja ti moram vsaki den moj *poliček* vina... imeti.« Lovr drž 65).

Tijekom izvođenja dometkom *-ak* dolazi do promjene $k + a > \check{c}$ (*škrļjak* > *škrļjačak*).

U kajkavskome književnom jeziku zabilježena su i dva deminutiva izvedena sufiksom *-c*: *knedelc* (< *knedel*; »Moreš ove *knedelce* napraviti takaj od črešenj.« Birl 107) i *pastirc* (< *pastir*; »Kralj Šaul... stalno i segurno (z kojem David još *pastirc*)... vojuvati mogel bi proti Goliatu.« Švag I, 119).

Među književnokajkavske deminutivne sufiksa ubraja se i *-čec*. S pomoću njega izvedeno je dvadesetak umanjenica isključivo prvoga stupnja: *cigan* > *cigančec*²², *cvergulin* > *cvergulinčec*, *črep* > *črepčec*, *del* > *delčec*, *frtal*

¹⁹ »Konja jakih mišic obsede (ban) z vojniov čineč red v mal *hipac*.« Zrinski 57.

²⁰ »Mladi taj *čovečac*... predoči si sada sve pelde viteškoga alduvanja.« Nov horv 415.

²¹ Preciznije: svi osim *rtičak*, *sanak* i *uglenak*.

²² Samo u značenjima 'lopovčić', 'lukavčić'.

> *frtalčec*, *kljun* > *kljunčec*, *kup* > *kupčec*, *predvor* > *predvorčec*, *remen* > *remenčec*.

Usljed izvođenja ovim dometkom dolazi do jednačenja po zvučnosti (*golub* > *golupčec*) i jednačenja po mjestu tvorbe te ispadanja suglasnika (*falat* > *falačec*, *komad* > *komačec*, *medved* > *medvečec*).

Dometkom *-ček* u kajkavskome je književnom jeziku tvoreno petnaestak umanjenica prvoga stupnja: *gavaler* > *gavalerček*, *gospon* > *gosponček*, *hip* > *hipček*, *melin* > *melinček*, *pehar* > *peharček*, *sin* > *sinček*, *taler* > *talerček*. Zbog dodavanja ovoga sufiksa dolazi do jednačenja glasova po zvučnosti (*hleb* > *hlepeček*).

Naš korpus sadržava dvadesetak umanjenica izvedenih sufiksom *-čič*: *brodar* > *brodarčič*, *petljarič* > *petljaričič*, *pisar* > *pisarčič*, *sin* > *sinčič*, *zmaj* > *zmajčič*.

Najplodniji književnokajkavski sufiksi za tvorbu umanjenica od imenica muškoga roda jesu *-ec* i *-ek*.

U našem je korpusu sufiksom *-ec* tvoreno dvjestotinjak deminutiva. Ovim se dometkom izvode umanjenice prvoga stupnja (*angel* > *angelec*, *bodež* > *bodežec*, *brod* > *brodec*, *križ* > *križec*, *meč* > *mečec*) i umanjenice drugoga stupnja. Pri tvorbi umanjenica drugoga stupnja motivirajuće riječi – deminutivi prvoga stupnja – izvedene su sufiksom *-ič* (*dekla* > *deklič* > *dekličec*, *konj* > *konjič* > *konjičec*) ili *-ec* (*kalendar* > *kalendarec* > *kalendarčec*, *kamen* > *kamenec* > *kamenčec*, *koren* > *korenc* > *korenčec*, *pehar* > *peharec* > *peharčec*). Valja razlikovati drugostupanjske umanjenice motivirane deminutivima na *-ec* od prvostupanjskih deminutiva motiviranih izvedenicama na *-ec* nedeminutivnog značenja (*ljubimec* > *ljubimčec*, *starec* > *starčec*, *stolec* > *stolčec*).

Glasovne promjene do kojih dolazi tijekom izvođenja sufiksom *-ec* jesu:

- *c + e* > *č* (*kalendarec* > *kalendarčec*, *mozolec* > *mozolčec*, *lanc* > *lančec*, *moderc* > *moderčec*)
- *h + e* > *š* (*dah* > *dašec*, *kruh* > *krušec*, *oreh* > *orešec*, *prah* > *prašec*)
- *k + e* > *č* (*kurtak* > *kurtačec*, *patuljek* > *patuljčec*, *pavuk* > *pavučec*, *potok* > *potočec*, *škrlak* > *škrlačec*)
- *g + e* > *ž* (*breg* > *brežec*).

S morfološkoga je aspekta zanimljiv drugostupanjski deminutiv *dekličec* (< *deklič* < *dekla*). Naime, iako je u *Rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnoga jezika* označen kao maskulinum, iz primjera je vidljivo da se rabi kao imenica ženskoga roda: »Tam je po dolici *dekličec* neoskrunjena slobodno hodila.« Lovr ad 133.

S pomoću dometka *-ek* u književnoj je kajkavštini izvedeno oko 150 umanjenica. Sufiks je potvrđen u umanjenicama prvoga stupnja (*angel* > *angelek*, *bog* > *bogek*, *cof* > *cofek*, *črv* > *črvek*, *flič* > *fliček*, *glas* > *glasek*, *groš* > *grošek*, *miš* > *mišek*, *sir* > *sirek*) i onima drugoga stupnja, obično motiviranim deminutivima prvoga stupnja na *-ič*²³ (*breg* > *brežič* > *brežiček*, *črv* > *črvič* > *črviček*, *golub* > *golubič* > *golubiček*, *konj* > *konjič* > *konjiček*, *orel* > *orlič* > *orliček*, *puž* > *pužič* > *pužiček*)²⁴. Potvrđena su i tri primjera izvođenja deminutiva hipokorističnoga značenja ovim sufiksom od motivirajućih imenica muškoga roda *e*-deklinacije (*čaća* > *čaček*, *deda* > *dedek*, *tata* > *tatek*).

U umanjenicama sa sufiksom *-ek* prisutne su sljedeće glasovne promjene:

- *k + e* > *č* (*copršnjak* > *coprnjaček*, *jezik* > *jeziček*, *pavuk* > *pavuček*, *šrljak* > *šrkljaček*)
- *c + e* > *č* (*jopec* > *jopček*, *komarec* > *komarček*, *venec* > *venček*, *zajec* > *zajček*)
- *h + e* > *š* (*oreh* > *orešek*, *prah* > *prašek*, *trbuh* > *trbušek*)
- *g + e* > *ž* (*breg* > *brežek*, *sneg* > *snežek*).

Među plodnije književnokajkavske deminutivne sufikse ubraja se i *-ic* kojim je izvedeno šezdesetak umanjenica iz našega korpusa. Uglavnom je riječ o prvostupanjskim deminutivima (*cvet* > *cvetic*, *čep* > *čepic*, *dar* > *daric*, *frtalj* > *frtaljič*, *konj* > *konjič*, *ormar* > *ormaric*, *žleb* > *žlebič*), odnosno u našem je korpusu potvrđen samo jedan drugostupanjski deminutiv (*deklič* > *dekličić*). U umanjenicama s ovim dometakom dolazi do sljedećih glasovnih promjena:

- *c + i* > *č* (*konopec* > *konopčić*)
- *k + i* > *č* (*čardak* > *čardačić*, *dječak* > *dječaćić*, *dijak* > *dijačić*).

Veoma plodan književnokajkavski deminutivni sufiks – potvrđen u stotinjak primjera – jest *-ič* (*bodež* > *bodežič*, *črv* > *črvič*, *gantar* > *gantarič*, *golob* > *golobič*, *groš* > *grošič*, *kralj* > *kraljič*, *lagev* > *lagvič*, *rep* > *repič*, *žakel* > *žaklič*). U našem je korpusu zabilježen samo jedan drugostupanjski deminutiv izveden njime (*oroslán* > *oroslánec* > *oroslánčić*).

Tijekom izvođenja deminutiva ovim dometkom provode se sljedeće glasovne promjene:

²³ Izvedenice nedeminutivnoga značenja sa sufiksom *-ič* deminutive prvoga stupnja također često tvore s pomoću dometka *-ek* (*mladič* > *mladiček*, *polič* > *poliček*).

²⁴ U našem je korpusu potvrđen samo jedan slučaj da se dometkom *-ek* izvodi umanjenica od deminutiva koji nema sufiks *-ič* već *-ec* (*zvon* > *zvonec* > *zvonček*).

- $g + i > \dot{z}$ (*bubreg* > *bubrežič*)
- $k + i > \dot{c}$ (*hajduk* > *hajdučić*, *mužak* > *mužačić*, *novak* > *novačić*, *vnuk* > *vnučić*)
- $c + i > \dot{c}$ (*kolec* > *kolčić*, *ščenac* > *ščenčić*, *vujc* > *vujčić*, *zec* > *zečić*)
- $h + i > \dot{s}$ (*meh* > *mešič*).

Sufiks *-ik* potvrđen je samo u umanjenici *križik* koja je – sudeći prema potvrđama – Pergošićev hapaks (»Ako su koteroga spola ime ili pridevek ili kakovo imenie v njem ostrugali ili su na *križik* prevlekli.« Perg 132).

U kajkavskome književnom jeziku četiri se umanjenice tvore s pomoću sufiksa *-inec* (*cucek* > *cucinec*, *cučinec*, *dijak* > *dijačinec*, *nož* > *nožinec*). Osim umanjenice *nožinec* – potvrđene u Habelića – potvrde preostalih triju deminutiva nalazimo tek u 19. stoljeću.

U izvedenicama dometkom *-inec* dolazi do sljedećih glasovnih promjena:

- $k + i > c$ (*cucek* > *cucinec*)
- $k + i > \dot{c}$ (*cucek* > *cučinec*, *dijak* > *dijačinec*).

U književnoj kajkavštini nalazimo dva primjera umanjenice *čačko* (< *čača*). No, kako je taj leksem u kajkavskim izvorima zabilježen samo u Belostenčevu rječniku s. v. *pater* gdje stoji i naznaka da je riječ o dalmatici, i u Krizmanićevu prijevodu Mrnavićeve *Osmanšćice* (»O mili *čačko*... o pile slatko, radostni Ratko.« Krizm osm 303), gdje je očigledno uporabljen zbog rime, smatramo da je riječ o posuđenici iz štokavštine, a ne kajkavskoj tvorenici.

Dometkom *-če* od imenica muškoga roda izvode se umanjenice srednjega roda (*ciganj* > *ciganjče*²⁵, *konj* > *konjče*, *krmak* > *krmče*, *pastir* > *pastirče*), a isto vrijedi i za sufiks *-e* (*cucek* > *cuče*, *krmek* > *krmče*). Riječ je o veoma slabo plodnim tvorbenim obrascima.

2.3 Umanjenice imenica srednjega roda u književnoj se kajkavštini izvode s pomoću deset dometaka od kojih su, međutim, neki veoma rijetki.

Dva su dometaka potvrđena u samo po jednom primjeru: *-če* u primjeru *prašče* (< *prase*), *-ence* samo u *piščence* (< *pišče*). Slabo plodni umanjenički sufiksi su i *-ašce* s dvije potvrde (*sunce* > *sunašce*, *srdce* > *srdašce*), *-eko* također s dvije potvrde (*meso* > *meseko*, *sunce* > *sunčeko*) i *-ešce* s tri potvrde (*dete* > *detešce*, *janje* > *janješce*, *meso* > *mesešce*).

²⁵ Samo u značenju 'lopovčić, mangupčić': »*Ciganjče* ti malo! Kaj zmislit ti se dalo takvu laž v tvoji glavi?« St kol (1866) 235.

Dometkom *-ce* u kajkavskome književnom jeziku izvedeno je dvadesetak deminutiva prvoga stupnja (*česalo* > *česalce*, *črevo* > *črevce*, *koleno* > *kolence*, *leto* > *letce*, *telo* > *telce*, *zrno* > *zrnce*). Tijekom sufiksacije ovim dometkom također dolazi do glasovnih promjena, primjerice

– *s + c* > *š* (*oko* > *ošce*).

Dometak *-ece* sa svojih desetak potvrda spada u plodnije književnokajkavske umanjeničke sufikse (*klupko* > *klupčece*, *srce* > *srčece*, *grlo* > *grlece*, *zvonce* > *zvončece*). Množinskim oblikom dometka izvode se umanjenice od pl. tantun (*prsa* > *prseca*, *vusta* > *vusteca*).

U deminutiva s ovim sufiksom odvijaju se sljedeće glasovne promjene:

– *k + e* > *č* (*klupčece*)

– *c + e* > *č* (*srčece*, *sunčece*, *zvončece*).

Dometkom *-ice* u književnoj se kajkavštini izvode umanjenice *gnezdice* (< *gnezdo*), *kleščice* (< *klešče*) i *ufanjice* (< *ufanje*), dok se njegovim množinskim oblikom *-ica* tvore deminutivi od pl. tantum (*klešča* > *kleščica*, *prsa* > *pršica*). Pri tome izvođenju dolazi do promjene *c + i* > *č* (*kolica* > *količica*).

U deminutivnoj tvorbi u kajkavskome književnom jeziku plodan je i sufiks *-iče* kojim se izvode umanjenice od imenica sa zavšetkom *-nje* (uglavnom glagolskih ili zbirnih), a u našem je korpusu potvrđen u desetak primjera (*govorenje* > *govorenjiče*, *imanje* > *imanjeniče*, *ladanje* > *ladanjiče*, *remenje* > *remenjiče*, *korenje* > *korenjiče*).

Deminucijom s pomoću dometaka *-ek* i *-ič* od motivirajućih riječi srednjega roda nastaju deminutivi muškoga roda (*srce* > *srček*, *pipe* > *piplič*).

3 Provedeno je istraživanje pokazalo da je kajkavski književni jezik veoma bogat umanjenicama dokazom čega su čitavi nizovi deminutiva motiviranih istom riječju: *cucek* > *cucič*, *cucinec*, *cuče*, *cućec*, *cućic*, *čućič*, *cućinec*; *golub* > *golubek*, *golubič* (> *golubiček*)²⁶, *golupčec*, *golupček*; *kamen* > *kamenec* (> *kamenček*), *kamenek*, *kameniček*; *nož* > *nožec*, *nožek*, *nožic*, *nožič*, *nožinec*; *pastir* > *pastirče*, *pastirčič*, *pastiric*, *pastirec*, *pastirič*; *pehar* > *peharac*, *peharček*, *peharec*, *peharic*, *peharček*; *sin* > *sinček*, *sinčič*, *sinec*, *sinek*; *srce* > *srčece*, *srček*, *srdašce*, *srčece*, *srdašce*.

U književnoj su kajkavštini također česte i umanjenice drugoga stupnja koje obično imaju izraženu stilsku vrijednost, najčešće hipokorističnost.

²⁶ U zagradama navodimo umanjenice drugoga stupnja.

U tvorbi kajkavskih umanjenica aktivno je četrdesetak dometaka. Neki od njih povezuju književnu kajkavštinu sa štokavštinom: primjerice uporaba sufiksa *-ac* i *-ak* kakvu nalazimo u pisaca ozaljskoga kruga. Pokazateljem da su kajkavski pisci svoj jezik svjesno približavali drugima dvama hrvatskim književnim jezicima smatramo i provođenje glasovnih promjena u umanjenica izvedenih s pomoću dometka *-ica* (*guščica*, *knjižica*, *ručica*) koje je tipično za štokavštinu, dok u kajkavskim organskim govorima u načelu nije prisutno.

Tijekom deminucije u kajkavskome književnom jeziku s pomoću određenih dometaka od imenica jednoga roda izvode se imenice drugoga roda. Primjerice, od imenice ženskoga roda izvodi se deminutiv muškoga (*dekla* > *deklič*) ili srednjega roda (*cura* > *curče*, *dver* > *dverče*), a od imenice muškoga roda umanjenica srednjega roda (*ciganj* > *ciganjče*, *konj* > *konjče*).

Ovim smo radom nastojali u osnovnim crtama prikazati načine tvorbe književnokajkavskih deminutiva i njihove osobitosti, no zbog složenosti ove pojave potrebna su i daljnja, još iscrpnija istraživanja ove teme.

IZVORI

1985.–2015 = *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, 1–13. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, HAZU.

B = Ivan BELOSTENEC, 1740: *Gazophylacium*. Zagreb.

Birl = Ivan BIRLING, 1813: *Nova skup složena zagrebačka sokačka knjiga*. Zagreb.

Danica = *Danica zagrebečka*, 1841. Zagreb: F. Župan.

Domj sunc = Dragutin DOMJANIĆ, 1927: *V suncu i senci*. Zagreb: Tiskara zaklade Narodnih novina.

H = Juraj HABDELIĆ, 1670: *Dictionar ili reči slovenske zvekšega vkup zebrane*. Graz.

Habd ad = Juraj HABDELČ, 1674: *Prvi oca našega Adame greh*. Graz.

Habd zrc = Juraj HABDELČ, 1662: *Zrcalo marijansko*. Graz.

J = Andrea JAMBREŠIĆ, 1742: *Lexicon latinum interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica locuples*. Zagreb.

Krizm osm = Ivan KRIZMANIĆ, 1829: *Osmanščica. Igrokaz vu peterom dogodu po Ivanu Tomašu Mrnaviču*. rkp.

Lovr ad = Jakob LOVRENČIĆ, 1833: *Adolf iliti kakvi su ljudi*. Varaždin: J. Plazer.

Lovr drž = Jakob LOVRENČIĆ, 1824: *Kratka dobreh držanjih pripovedanja po Jakobu Lovrenčiču skupsložena*. Varaždin: I. Szangilla.

Magd = Matija MAGDALENIĆ, 1670: *Zvončac iliti premišljanje zvrhu četirih poslednjih človeka*. Graz.

Medik = *Latino-croaticum lexicon medicamentale*, ?1783.–1784.

Nov horv = *Novine horvatske*, 1835. Zagreb: F. Župan.

Perg = Ivan PERGOŠIĆ, 1574: *Decretum*. Nedelišće.

Pom = *Potvrđeni načini za vu vodu vtoplene, zadušene i drugem načinom nesrečne ljudi najpriložneše pomoći*, ?1780: Zagreb: J. K. Kotche.

St kol = Tomaš MIKLOUŠIĆ, 1866: *Stoletni horvatski kalendar*. Varaždin: J. Plazer i sin.

Št flora = Pavao ŠTOOS, 1726: *Flora suo flori*. Zagreb.

Švag I = Fortunato ŠVAGEL, 1761: *Opus selectum*. Zagreb.

Zagr I = Štefan ZAGREBEC, 1718: *Hrana duhovna ovčic kršćanskeh I*. Zagreb.

Zrinski = Petar ZRINSKI, 1660: *Adrianskoga mora sirena*. Venecija.

LITERATURA

Eugenija BARIĆ et al., 1995: *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.

Stjepan BABIĆ, 2002: *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus; HAZU.

Ivan KLAJN, 2002: *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku*, I. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Ivan KLAJN, 2003: *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku*, II. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

August KOVAČEC, 2003./4: Deminutivi osobnih imena izvedeni s pomoću višestrukoga sufiksa kao kompenzacija za vokativ u jednom kajkavskom govoru. *Folia onomastica croatica*. 12/13, 289–298.

Jela MARESIĆ, 2015. Umanjenice u kajkavskome narječju. *Rasprave* 41/1, 77–96.

Barbara ŠTEBIH GOLUB, 2008: Pravi mocijski parnjaci u kajkavskome književnom jeziku. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 34, 393–412.

SUMMARY

The Diminutives in the Kajkavian Literary Language

This research shows that the Kajkavian literary language abounds with diminutives and that is evident from finding groups of diminutives motivated by the same word, e. g. *cucek* > *cucič*, *cucinec*, *cućec*, *cućic*, *čućič*, *cućinec*.

In the literary kajkavian, the diminutives of the second degree are also very common and they usually have strong stylistic value, most often hypocoristic one.

There are around 40 suffixes that are active in formation of kajkavian diminutives. Some of them link literary kajkavian with štokavian: for example, the use of the suffixes *-ac* and *-ak* that is found in writers of the *Ozalj circle*. As a further cue in support to the claim that the kajkavian authors deliberately made their language closer to the other two Croatian literary languages we consider the application of the sound changes in diminutives formed by the suffix *-ica* (*guščica, knjižica, ručica*), that is typical for štokavian, while it, in principle, does not appear in the kajkavian dialects.

In the process of diminutive formation in the kajkavian literary language using certain suffixes results with diminutives of different gender. For example, from the feminine noun the diminutive can be a masculine noun (*dekla* > *deklič*) or a neuter one (*cura* > *curče, dver* > *dverče*), or from the masculine noun the diminutive can be neuter (*ciganj* > *ciganjče, konj* > *konjče*).